

डा. पोषराज पाण्डे
कार्यकारी अध्यक्ष
सावती

नीतिगत सुधार, सुशासन र आत्मनिर्भर अर्थतन्त्र

हामीलाई आवश्यक पर्ने सबै सामग्री हामी आफैले उत्पादन गर्न सम्भव छैन। आत्मनिर्भर अर्थतन्त्रलाई त्यस किसिमले बुझ्नु पनि हुँदैन। आत्मनिर्भर अर्थतन्त्र भनेको हाम्रो उत्पादन अन्तरराष्ट्रिय बजारमा बेच्दा हुने आम्दानीले हामीलाई आवश्यक उपभोग्य वस्तु किन्न पुग्ने अवस्था हो। अहिलेको अन्तरनिर्भर विश्व अर्थतन्त्रमा हामी आत्मनिर्भर हुन सक्नुपर्छ।

कुनै पनि राष्ट्र आत्मनिर्भर हुनका लागि प्रमुख कुरा खाद्य सुरक्षा र ऊर्जा सुरक्षा हुनुपर्छ। यसको मतलब यी दुई क्षेत्रमा राज्यले आफ्नो आवश्यकता आफ्नै उत्पादनले धान्न सक्ने हुनुपर्छ अन्यथा राष्ट्रिय सुरक्षामा यसले अप्ठ्यारो पार्न सक्छ। खाद्यसुरक्षा र ऊर्जा सुरक्षा दुवै विषय राष्ट्रिय सुरक्षाका अङ्ग हुन्। यसमा सरकारले गम्भीर रूपमा ध्यान दिन आवश्यक छ। ऊर्जाको क्षेत्रमा पेट्रोलियम पदार्थ हामी आफै उत्पादन गर्न नसकौला तर त्यसको विकल्पमा भने जान सक्छौं। विद्युत्, सौर्य ऊर्जा, बायो ऊर्जा अबको हाम्रो

प्राथमिकतामा पर्न सक्नुपर्छ। ऊर्जाका लागि एउटै स्रोतमा भर पर्नेभन्दा पनि त्यसमा पनि विविधीकरण तथा 'इनर्जी मिक्स'तर्फ अगाडि बढ्न आवश्यक छ। पेट्रोलियम पदार्थको प्रयोगलाई शून्यमा झार्न त नसकिएला तर यातायातको क्षेत्रमा, खाना पकाउने काममा विद्युत्को प्रयोग बढाउनुपर्छ। वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगलाई प्रोत्साहनमा सरकार नै अग्रसर हुनुपर्ने आवश्यकता छ।

अहिले भारतको नाकाबन्दीका कारण इन्धन अभाव भोग्नुपरिरहेको छ। त्यसका पछाडि हाम्रा आफ्नै कमजोरी पनि छन्। पहिलो कुरा अब पेट्रोलियम पदार्थका लागि भारतमा मात्र निर्भर हुने अवस्थाको अन्त्य हुन जरुरी छ। स्रोतको विविधीकरणमा तत्कालै जानुपर्ने हुन्छ। अर्कोतिर हाम्रो भण्डारण क्षमता बढाउनेतिर लाग्नुपर्छ। अहिले मुशिकलले २-३ हप्ताका लागि पुग्ने क्षमताको भण्डारण मात्रै छ। अब कम्तीमा ३-४ महीनाका लागि पुग्ने भण्डारण क्षमता बढाउनुपर्छ। त्यस्तै पेट्रोलियम पदार्थको आयातमा नेपाल आयल निगमको मात्रै एकाधिकारको अवस्था छ। त्यसको पनि अन्त्य हुन जरुरी देखिएको छ। अब निजीक्षेत्रलाई पनि आयातदेखि वितरणसम्मको काममा संलग्न गराउने गरी सरकारले नीतिगत तयारी तत्काल थाल्नुपर्ने देखिन्छ।

खाद्य सुरक्षाका लागि आयात विस्थापन र आन्तरिक रूपमा उत्पादन वृद्धिका लागि नीतिगत कदम पहिलो कुरा हो।

त्यसका लागि सरकारले आफै कृषिक्षेत्रमा लगानी बढाउनुपर्छ। सिंचाइ, मल, बीउबिजन, औषधिजस्ता क्षेत्रमा संस्थागत तथा औद्योगिक स्तरमा विकास जरुरी छ। यसका साथै कृषिक्षेत्रमा लगानीका

कुनै पनि राष्ट्र आत्मनिर्भर हुनका लागि प्रमुख कुरा खाद्य सुरक्षा र ऊर्जा सुरक्षा हुनुपर्छ। यसको मतलब यी दुई क्षेत्रमा राज्यले आफ्नो आवश्यकता आफ्नै उत्पादनले धान्न सक्ने हुनुपर्छ अन्यथा राष्ट्रिय सुरक्षामा यसले अप्ठ्यारो पार्न सक्छ।

लागि निजीक्षेत्रलाई पनि प्रोत्साहित गर्ने खालको नीति बनाउनेदेखि त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनसमेत त्यत्तिकै महत्त्वपूर्ण हुन जान्छ। यसमा व्यापारिक नीतिको पनि त्यत्तिकै महत्त्वपूर्ण भूमिका

रहन्छ। हाम्रो अहिलेको व्यापार नीतिमा धेरै कमीकमजोरी छन्। कृषिक्षेत्रका लागि त अहिलेको व्यापार नीति 'बायस' नै छ। त्यसको सुधारमा तत्काल अगाडि बढ्नुपर्ने देखिन्छ। जस्तो कि भारतबाट अप्रशोधित खाने तेल ल्याउँदा ५ प्रतिशत मात्र भन्सार लाग्ने गरेको छ। यति थोरै भन्सार महशुल हुँदा नेपालको आन्तरिक उत्पादनले बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न नसक्ने अवस्था छ। अन्य खाद्य पदार्थ तथा कृषिजन्य उपजमा भारतबाट नेपालमा विनाभन्सार भित्र्याउन दिने नीति रहेको छ। समग्रमा हाम्रो व्यापार नै संरक्षित छैन। सरकारले त्यसलाई संरक्षण गर्न सक्नुपर्छ। उत्पादनको क्षेत्रमा तुलनात्मक लाभको क्षेत्रलाई छनोट गर्न सक्नुपर्ने हुन्छ। आफै उत्पादन गर्न सक्ने क्षमता भएको क्षेत्रमा उत्पादन थालिहाल्नेभन्दा पनि त्यही स्रोत र साधनको सहायताले त्यो भन्दा बढी आम्दानी गर्न सकियो भने अझ राम्रो हुन्छ। जे गर्दा 'भ्याल्यु एड' गर्न सकिन्छ, त्यसमा ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ।

नेपालको वैदेशिक व्यापार अधिकतम भारतमाथि निर्भर छ जुन बाध्यता पनि हो। भौगोलिक, सांस्कृतिक र आर्थिक कारणले स्वाभाविक पनि हो। हरेक कुरामा भारतको विकल्प हाम्रा लागि अर्को नहुने अवस्था समेत छ। तर, हामीले भारतमाथिको निर्भरता कम भने गर्न सकिन्छ। त्यसका लागि भारतसँग भएपरेजस्तै अन्य मुलुकहरूसँग पनि व्यापार सम्भौता गर्न सकिन्छ। विनिमय

प्रणाली अर्को मूल समस्याको रूपमा रहेको छ, जसले गर्दा तेस्रो मुलुकबाट ल्याउनुपर्ने सामग्रीहरू पनि भारतबाट ल्याउँदा सस्तो पर्ने हुन्छ। यसो हुँदा तेस्रो मुलुकको व्यापारका लागि पनि भारतमाथि नै निर्भर हुनुपर्ने बाध्यता छ। यसको समाधानका लागि ऊसँगको विनिमय दरलाई पुनरवलोकन गर्न सकिन्छ। त्यसले मुद्रास्फीतिको समस्या पनि आउन सक्छ। मौद्रिक नीति र भन्सार नीतिले त्यस्तो असरलाई कम गर्न सकिन्छ।

खाद्य र ऊर्जा सुरक्षाका लागि आवश्यक उत्पादन स्वदेशमै सम्भव छ। तर, त्यसका लागि सरकारले उपयुक्त नीतिगत व्यवस्था गर्न सक्नुपर्छ। उत्पादन क्षमता बढाउनुका साथै निर्यातलाई समेत प्रवर्द्धन गर्न नीति समेत त्यत्तिकै आवश्यक हुन्छ। समग्र अर्थतन्त्रलाई नै विविधीकरण गरेर अगाडि बढ्नुपर्ने देखिएको छ। यसका लागि आयात तथा निर्यातका लागि कुनै एक देशसँग मात्र निर्भर रहनु हुँदैन। हाम्रो निर्यात हुने उत्पादन विश्वबजारमा सहजै प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने खालको हुनुपर्छ। त्यसका लागि सरकारले प्रवर्द्धन नगरी सम्भव हुँदैन। त्यस्तै गैरभन्सार अवरोधले समेत निर्यातमा समस्या देखिएको छ, त्यसको समाधान पनि आवश्यक छ। यसबाहेक सुशासन र कानूनी शासन पनि त्यत्तिकै आवश्यक रहन्छ। यी कुरामा ध्यान नदिने हो भने स्वतन्त्र र आत्मनिर्भर अर्थतन्त्रको कुरा फोस्रो गफबाहेक केही हुनेछैन।